

УДК 343.13

DOI 10.36919/3041-1149(Print).11.2025.43-52

М. П. Климчук,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: klymchuk1980@gmail.com

ORCID 0000-0002-0488-5470;**П. В. Цимбал,**

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

завідувач кафедри права,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: tsymbal52@meta.ua

ORCID 0000-0002-7244-4669;**І. О. Ієрусалимов,**

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: ihor.iierusalymov@e-u.edu.ua

ORCID 0000-0003-3163-982X

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ НЕЙТРАЛІТЕТУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У статті здійснено комплексний аналіз впливу інформаційних і гібридних війн на трансформацію інституту нейтралітету в сучасному міжнародному праві. Обґрунтовано, що інформаційні війни набули ознак структурного елементу міжнародних відносин і чинять системний вплив на еволюцію класичних правових інститутів, зокрема нейтралітету, який історично формувався в межах *territorially based jus in bello*. Показано, що цифровізація воєнної діяльності, глобалізація комунікаційних мереж і зростання ролі нематеріальних засобів впливу призводять до розмивання меж між збройними діями, інформаційними операціями й психологічним впливом, що істотно ускладнює правове відмежування нейтральних держав від конфлікту.

Проаналізовано історичні та сучасні доктринальні підходи до нейтралітету й доведено, що традиційні міжнародно-правові норми не враховують специфіки інформаційного та кіберпростору, зокрема проблем атрибуції кібератак, кваліфікації інформаційного впливу як форми застосування сили й визначення меж допустимої поведінки нейтральних держав. Встановлено наявність суттєвих нормативних лакун, пов'язаних із відсутністю чітко сформульованих критеріїв «інформаційного» та «психологічного» нейтралітету, а також стандартів належної обачності й відповідальності держав за функціонування власного інформаційного простору.

Обґрунтовано, що в умовах інформаційної та гібридної війни нейтралітет поступово трансформується з традиційного територіально-правового режиму в складний функціональний феномен, який дедалі більше відповідає моделям *functional neutrality* та концепції *jus in informatione*. Така трансформація зумовлює переосмислення прав і обов'язків нейтральних держав не лише щодо контролю за власною територією, а й щодо регулювання цифрової інфраструктури, інформаційних потоків і діяльності недержавних акторів у кіберпросторі.

Зроблено висновок, що збереження стабілізуючого та превентивного потенціалу нейтралітету можливе лише за умови його концептуального оновлення й формування нових міжнародно-правових принципів інформаційного нейтралітету. Такі принципи мають поєднувати вимоги національної та міжнародної безпеки із гарантіями прав людини, свободою вираження поглядів і реаліями цифрового середовища, не перетворюючи нейтралітет на декларативну

або ситуативну політичну конструкцію. Отримані результати можуть бути використані як теоретична основа для подальшої кодифікації норм міжнародного права, спрямованих на адаптацію інституту нейтралітету до умов інформаційного протистояння та забезпечення міжнародної стабільності в цифрову епоху.

Ключові слова: нейтралітет, міжнародне право, інформаційна війна, кіберзагрози, психологічний вплив, кібервійна, міжнародна безпека, інформаційний нейтралітет.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасні міжнародні відносини розвиваються в умовах інформаційно-технологічної революції, що охоплює всі сфери життя людського суспільства. Ступінь її впливу настільки значний, що фахівці зазначають посилення глобальної залежності людства від інформаційних і комунікаційних технологій [1, с. 5]. Активне проникнення означених технологій простежується не лише в технологічній, економічній і соціальній сферах, але й у військовій, що викликає занепокоєння через можливість їхнього використання у ворожих цілях під час сучасних кризових і конфліктних ситуацій.

У сучасному світі інформація набула нового статусу, ставши одним із основних ресурсів. Це зумовило істотні зміни в основах соціальної структури, функціонуванні інститутів і суспільних процесах. Розвиток засобів передачі даних і поява глобальних технологій суттєво підсилили роль міжнародних комунікацій. У зв'язку із цим засоби масової інформації все частіше називають додатковою гілкою влади, що є цілком обґрунтованим. У сучасних умовах їх можна розглядати як один із інструментів ведення війни, а інформацію, яку вони поширюють, – як специфічний вид зброї.

Поява глобальних комунікаційних систем, насамперед мережі «Інтернет», спричинила суттєві зміни в суспільному житті. Завдяки їм відомості, що мають ознаки інтелектуальної зброї, розповсюджуються миттєво. За таких обставин дотримання норм міжнародного права, зокрема положень, що стосуються інституту нейтралітету, стає дедалі складнішим.

Нейтралітет у міжнародному праві є одним із найдавніших засобів зовнішньополітичної стратегії окремих держав. У сучасних міждержавних відносинах може створюватися враження, що цей інститут вичерпав свій потенціал, оскільки процеси глобалізації та інформатизації фактично не дають змоги жодній країні залишатися осторонь міжнародних проблем. Однак практика свідчить, що політика нейтралітету зберігає актуальність і залишається важливим елементом міжнародної взаємодії. Цю тезу підтверджує той факт, що держави Європи, які колись проголосили нейтралітет, не лише його підтримують, а й значно розширюють власний вплив.

Водночас питання дотримання нейтралітету в інформаційному просторі, а саме в глобальній мережі «Інтернет», набуває особливої значущості та новизни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика нейтралітету як міжнародно-правового інституту отримала ґрунтовне висвітлення в працях класичних теоретиків (Г. Гроцій, П. Гуггенхайм, Л. Оппенгейм, М. Тандон), які заклали основи його правової природи та ключових ознак. У сучасній науковій літературі дослідники, зокрема Д. Абакумова, Й. Дінштейн, М. Галеотті, К. Колер, В. Ліпкан, Н. Мелзер, Н. Мельник, А. Мартинов, М. Росчіні, К. Старберд, Т. Рід, Г. Стейн, І. Яковюк, М. Шмітт, аналізують трансформацію концепції нейтралітету під впливом глобалізаційних процесів, розвитку інформаційних технологій і зростання кіберзагроз. Значна увага приділяється проблемам дотримання нейтралітету в умовах інформаційних конфліктів і кібервійн (М. Лібіцкі, Д. Деннінг), досліджуються їхні форми, методи та вплив на міжнародну безпеку. Водночас комплексні роботи, які б поєднували класичні положення міжнародного права з актуальними викликами цифрової доби, залишаються обмеженими, що зумовлює потребу в подальшому теоретичному й практичному опрацюванні цієї проблематики.

Метою статті є визначення особливостей дотримання нейтралітету в умовах сучасних інформаційних війн, аналіз існуючих міжнародно-правових норм, що регулюють статус нейтральних держав, та виявлення прогалин, які ускладнюють забезпечення їхньої неупередженості в глобальному інформаційному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «нейтралітет» формувалося з огляду на історико-правове його розуміння як політичне явище, яке згодом набуло правового й

політико-правового змісту. Це спричинило появу численних підходів до його визначення та формування ключових характеристик. Нейтралітет означає неупереджене ставлення до всіх сторін збройного конфлікту, що передбачає відмову від будь-якої підтримки однієї сторони на шкоду іншій, а також відкидає створення умов, за яких будь-яка держава-учасник могла б отримати перевагу.

Нейтралітет передбачає невтручання однієї держави у війну, яку ведуть інші країни. Його норми та права є обмеженими та стосуються переважно періодів воєнних дій. Серед них: заборона нападу на нейтральну державу, заборона проходу через її територію військ чи транспортування зброї. Водночас чинні конвенції дають змогу такій державі вести торгівлю з воюючими сторонами. Саме це визначає право на нейтралітет у воєнний час [2].

Інститут нейтралітету є однією із найдавніших форм зовнішньополітичної стратегії окремих держав. За останні десятиліття характер загроз і причини потенційних зіткнень істотно змінилися. Події в світі розгортаються так, що кількість регіональних конфліктів зростає. Формується уявлення, що за умов протиборства держав і військово-політичних союзів, які визначають глобальний баланс сил, нейтралітет втрачає ефективність як інструмент забезпечення належного рівня національної безпеки та перетворюється на радше формальне поняття.

Водночас нейтралітет як спосіб розв'язання конфліктів через діалог і пошук взаємоприйнятних рішень залишається в міжнародній практиці та демонструє свою життєздатність. У внутрішній політиці держав він виконує функцію своєрідного фільтра, що захищає країну від негативних наслідків зовнішніх протистоянь, даючи змогу зосередитися на вирішенні власних внутрішніх проблем і водночас розвивати міжнародне співробітництво відповідно до національних інтересів. Цілком природно, що з появою нових осередків конфліктів політика нейтралітету держав, які традиційно дотримуються принципу невтручання у війни, знову набуває актуальності.

Нейтральна держава зобов'язана утримуватися від прямої участі в конфлікті та від надання безпосередньої військової допомоги. Вона також не повинна здійснювати опосередковану підтримку, наприклад через відправлення військових контингентів або постачання зброї. Така держава має забезпечувати недоторканність власної території та дотримання статусу нейтралітету. Їй заборонено передавати свою територію в розпорядження збройних сил будь-якої сторони конфлікту. Водночас нейтральна країна повинна однаково ставитися до всіх воюючих учасників.

На практиці нерідко трапляються випадки лише формальної неупередженості, коли держава, проголосивши нейтралітет, прямо або опосередковано сприяє одній зі сторін. Це підриває ефективність інституту нейтралітету. Схожі ситуації спостерігаються й серед країн, які вважаються нейтральними, оскільки багато рішень у сучасній геополітиці ухвалюються під впливом інформаційно-комунікаційних мереж, що здатні маніпулювати громадською свідомістю. Складність проблеми полягає ще й у тому, що в сучасному міжнародному праві немає норм, які б зобов'язували держави з нейтральним статусом дотримуватися нейтралітету в глобальних інформаційних мережах.

Розуміння нейтралітету як однакового ставлення до всіх сторін збройного конфлікту створює ситуацію, коли наперед визначити конкретні права та обов'язки держави з таким статусом виявляється складним, а іноді й практично неможливим.

Варто розрізняти нейтралітет у період війни та постійний нейтралітет, оскільки вони різняться за юридичним змістом. Обидва є сформованими міжнародно-правовими інститутами, тоді як позитивний нейтралітет перебуває на етапі становлення.

Найстарішим є нейтралітет у період війни: держава отримує міжнародно-правовий статус, що зобов'язує її не брати участі у воєнних діях і залишатися неупередженою щодо всіх сторін конфлікту.

Постійний нейтралітет – це міжнародно-правовий статус держави, яка зобов'язується не брати участі у війнах (крім випадків самооборони), не вступати у військові союзи, не дозволяти розміщення іноземних військових баз на своїй території та не оснащувати армію зброєю масового ураження. Територіальна цілісність і недоторканність такої держави закріплюються внутрішніми правовими актами й можуть гарантуватися міжнародними договорами з іншими країнами.

Держава, що має статус постійно нейтральної, повинна дотримуватися нейтралітету й під час війни, продовжуючи проводити таку політику в будь-який час. До таких держав належать Швейцарія, Австрія та інші. Їхній нейтралітет зумовлений не стільки власним прагненням, скільки впливом обставин, які ці країни не могли прийняти.

Поняття третього різновиду нейтралітету – так званого позитивного – виходить за межі традиційних правил, пов'язаних із законами та звичаями війни.

Політика нейтралітету є принципом, що визначається самою державою та не має кодифікованого характеру. Постійно нейтральна країна, яка добровільно обирає такий статус, дотримується тих правил, які сама для себе встановлює. Політика нейтралітету являє собою зовнішньополітичний курс миролюбної держави, що передбачає відмову від участі у військових блоках і союзах, заборону розміщення на своїй території іноземних військових баз і встановлення взаємовигідних дружніх відносин з іншими країнами.

З цього випливає, що позитивний нейтралітет є як зовнішньополітичною стратегією, так і міжнародно-правовим статусом держави, яка відмовилася вступати у військові альянси та надавати свою територію для розміщення іноземних військових об'єктів. Крім того, цей статус передбачає взаємні права й обов'язки між державами, що визнають позитивний нейтралітет.

Усі зазначені підходи стосуються виключно класичного розуміння нейтралітету, тоді як концепція нейтралітету в умовах «інформаційної війни» досі остаточно не сформована. До того ж чинні норми, які регулюють нейтралітет у воєнний період, є певною мірою застарілими, що зумовлює потребу в їхньому перегляді, а також у корекції взаємних прав і обов'язків нейтральних та воюючих держав і визначенні ролі нейтральних країн у врегулюванні конфліктів.

Аналізуючи різні підходи до визначення терміна «нейтралітет» і його форм, можна зробити висновок, що в теорії міжнародного права періодично виникають сумніви щодо правильності його тлумачення, адже ключові ознаки всіх видів нейтралітету, зрештою, зводяться до питання участі чи невтручання у військовий конфлікт. Також відкритим залишається питання про існування так званого «недосконалого» нейтралітету, оскільки саме його наявність пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням державою обов'язків, що суперечить сутності цього інституту та в окремих випадках ставить під сумнів сам факт його існування.

На наше переконання, жодних умовних, безумовних, повних, неповних або «доброзичливих» форм нейтралітету, яких дотримувалися окремі дослідники (зокрема, Л. Оппенгейм, П. Гуттенхайм, М. Тандон), насправді не існує і не може існувати [3; 4; 5].

Отже, будь-яке надання військової допомоги в такому разі дорівнює використанню одностороннього інформаційного потоку або ж підтримці певної інформаційної лінії, що характеризується «подвійними стандартами» й вигідна одній зі сторін, що несумісно зі статусом нейтральної держави.

Розглядаючи нейтралітет як неподільний інститут і трактуючи його як єдину допустиму форму поведінки держави в період війни, можна дійти висновку, що відхід від його розуміння як міжнародно-правового явища є малоімовірним.

Так, аналізуючи поняття нейтралітету з урахуванням усіх його форм, варто зазначити, що надати універсальне визначення терміна «нейтралітет», яке б охоплювало всі його різновиди, фактично неможливо. Це пояснюється тим, що кожна форма нейтралітету має власні специфічні риси, юридичний зміст і нормативне оформлення.

Такі особливості переважно впливають із покладених на нейтральну державу обов'язків, що зводяться до повної відмови від участі у воєнних діях. Зокрема, нейтральна країна не допускає на своїй території бойових дій, забороняє переміщення військ, озброєння, боєприпасів та іншого військового спорядження.

Крім того, вона зобов'язана перешкоджати воюючим сторонам у використанні своєї території для розміщення будь-яких комунікаційних систем, інших об'єктів, що забезпечують роботу глобальних телекомунікаційних мереж. Водночас така держава не має чітко встановленого обов'язку утримуватися від використання інформації, що може бути вигідною одній із сторін конфлікту.

Розглядаючи питання нейтралітету в умовах інформаційного протистояння, варто зазначити, що цей тип конфлікту тісно пов'язаний із новими методами ведення війни, зокрема психологічною

та «кібервійною». Як свідчить аналіз чинних міжнародних документів, на сьогодні не існує норм, які б чітко регулювали такі форми воєнних дій.

Психологічна війна – це вид збройного протистояння, у якому основним інструментом виступає пропаганда. Вона являє собою діяльність уповноважених органів однієї держави, спрямовану на вплив на свідомість населення іншої країни з метою досягнення політичних або військових завдань. У такій ситуації виникає колізія між потребою в дотриманні нейтральною державою абсолютної неупередженості та правом її громадян на свободу слова й власну думку. Відповідно до міжнародного права на громадян і органи влади нейтральної держави не покладається обов'язок дотримуватися так званого «ідеологічного нейтралітету».

Водночас неможливо заперечувати значний вплив пропаганди під час психологічних воєн. Вона охоплює будь-які повідомлення, ідеї, концепції чи спеціальні методики, спрямовані на формування певних поглядів, емоцій, переконань або моделей поведінки груп населення задля отримання прямих чи опосередкованих переваг.

Історичний досвід двох світових воєн і численних збройних конфліктів доводить, що ретельно організована психологічна кампанія, яка використовує інформаційно-психологічні, психогенні, психоаналітичні, нейролінгвістичні, психотронні та психотропні методи впливу, суттєво впливає на перебіг і результат війни.

До того ж з огляду на саме визначення нейтралітету і норм міжнародного права, що регламентують відносини між нейтральними та воюючими державами, можна зробити висновок, що нейтральна країна повинна перешкоджати розгортанню пропагандистської діяльності воюючих сторін на своїй території або через національні організації. Однак у міжнародному праві відсутнє пряме закріплення такого обов'язку, що, на нашу думку, створює певні труднощі в забезпеченні нейтралітету в умовах сучасних воєн.

Не менш актуальною є проблема дотримання нейтралітету під час війни у випадках, коли територія або інфраструктура глобальних комунікаційних мереж нейтральної держави використовується на підтримку однієї зі сторін збройного конфлікту. Деякі дослідники вважають, що методи психологічної війни є складовою частиною інформаційного протистояння (кібервійни). До цього явища, крім психологічного впливу, належать і технічні способи руйнування чи створення інформаційних каналів, використання комп'ютерних технологій тощо.

У цьому контексті термін «психологічна війна» зазвичай застосовується для характеристики змісту, цілей і завдань впливу на суспільну свідомість населення певної держави, тоді як поняття «інформаційна війна» частіше використовується для позначення засобів такого впливу: механізмів передавання, способів доставки, методів обробки й зберігання інформації. Отже, «психологічна війна» відображає сутність масованих психологічних впливів, тоді як «інформаційна війна» охоплює сукупність технологій, потрібних для їхньої реалізації.

М. Лібіці, якого вважають одним із перших теоретиків, визначає інформаційні війни як інформаційний вплив, що охоплює захист, маніпулювання, спотворення та спростування інформації. Він також запропонував першу класифікацію форм інформаційної протидії (інформаційної війни): командно-управлінська; розвідувальна; електронна; психологічна; хакерська; економіко-інформаційна; кібервійна [6, с. 16–30].

Д. Деннінг пропонує інший підхід – розділяти інформаційну війну за характером на наступальну та оборонну (захисну) [7, с. 22–24], що робить її класифікацію однією із ключових у цій сфері.

У схожих конфліктах боротьба ведеться передусім за допомогою інформаційних атак у засобах масової інформації, через інтернет-канали та за рахунок персонального впливу під час міжнародних заходів, форумів чи конференцій. Результатом стає формування негативної громадської думки, що призводить до скорочення контактів, обмежує доступ до об'єктивної інформації, створює бар'єри для використання інструментів «м'якої сили» та посилює економічну ізоляцію. Це зі свого боку відкриває можливості для збільшення впливу джерела інформаційного тиску на суспільство іншої держави. Прикладом такої війни можуть бути дії РФ, спрямовані на формування негативного іміджу України.

Водночас вплив на населення власної держави має на меті створення сприятливих умов для ухвалення відповідних політичних рішень: формування єдиної громадської позиції та запобігання її зміні під впливом дій противника.

Сучасна дійсність свідчить, що швидке поширення інформаційних і глобальних комунікаційних мереж сприяє концентрації ресурсів окремих держав, які за певних умов можуть стати потенційними противниками одна одній. З огляду на процеси світової інтеграції та глобалізації, що неминуче торкаються й нейтральних країн, можна припустити, що, користуючись відсутністю норм, які регулюють «психологічний» та «інформаційний» нейтралітет, ці держави певною мірою можуть бути залучені у військові конфлікти. Адаже в жодному міжнародному документі не передбачено заборони для нейтральних держав надавати воюючим сторонам доступ до своїх комунікаційних мереж чи ІТ-фахівців. До того ж, враховуючи транснаціональний характер інтернету, уряди нейтральних країн фактично не мають змогу запобігати кібератакам, які здійснюються з їхньої території та спрямовані, наприклад, на військову техніку, інформаційні бази чи інші об'єкти однієї зі сторін на користь іншої.

Кожен новий інструмент агресії потребує встановлення відповідних правил ведення війни, і «кібервійни» не мають бути винятком. За відсутності етичних і правових норм, які регламентують конфлікти в цифровому середовищі, держави можуть отримати можливість знищувати запаси питної води супротивника, його електричні та комунікаційні мережі, системи оборони та інші критично важливі об'єкти. На сьогодні існують чіткі норми, що регулюють використання ядерної, хімічної й біологічної зброї, а також положення, які гарантують захист мирного населення та військовополонених. Водночас відсутні правові акти, які б визначали порядок використання сучасних воєнних засобів, що базуються на комп'ютерних технологіях.

Рівень кіберзагрози з боку зацікавлених держав, охоплюючи потенційно навіть нейтральні країни, може бути настільки значним, що це призводитиме, ймовірно, до окремих спроб завдати ударів у відповідь, а не до створення механізмів запобігання кіберконфліктам. Така ситуація пояснюється тим, що кіберзброя має властивість бути придатною для повторного застосування вже після першого використання, причому без потреби змінювати її технічні параметри чи характеристики.

Україні як державі та українському суспільству треба чітко усвідомити, що вони перебувають у стані інформаційної війни з РФ, яка спрямовує на цей напрям значні фінансові ресурси. Для досягнення успіху в такому протистоянні потрібні конкретні внутрішні та зовнішні дії: розроблення стратегії й активне просування курсу на інтеграцію до європейського політичного та культурного простору; демонстрація того, що регіональна, мовна й релігійна різноманітність України є невід'ємною частиною її державної ідентичності; якнайширша участь у міжнародних програмах обміну та співпраці тощо.

Варто підкреслити, що інститут нейтралітету в міжнародному праві історично формувався в межах класичної міждержавної моделі війни, що ґрунтувалася на чіткій територіальній локалізації збройного протистояння, однозначній ідентифікації сторін конфлікту та застосуванні переважно матеріальних, кінетичних засобів ведення бойових дій. За таких умов нейтралітет виконував функцію спеціального правового режиму, покликаного забезпечити відмежування певної держави від воєнного конфлікту через встановлення комплексу прав і обов'язків, спрямованих на збереження її територіальної недоторканності та стабільності міжнародних відносин. Водночас трансформація воєнних дій у бік нематеріальних форм впливу, зокрема інформаційних операцій, принципово змінює характер сучасних конфліктів, що ставить під сумнів спроможність класичних норм нейтралітету адекватно регулювати нові прояви агресії [8, с. 800–801].

Інформаційний простір, на відміну від традиційних доменів ведення війни – сухопутного, морського та повітряного, – позбавлений чітко визначених просторових меж, що істотно ускладнює застосування територіального критерію, який історично лежав в основі режиму нейтралітету. Сучасні цифрові технології уможливають здійснення цілеспрямованого впливу на суспільну свідомість населення кількох держав одночасно, включно з нейтральними, без фізичного перетину їхніх державних кордонів. За таких умов нейтралітет перестає бути виключно просторово-правовим режимом і дедалі більше набуває рис функціонального, мережевого та інформаційно-правового явища.

Особливої доктринальної уваги заслуговує проблема відсутності в міжнародному праві чітко сформульованих критеріїв, які дали б змогу однозначно визначити факт участі або

неучасті нейтральної держави в інформаційному протистоянні. На відміну від класичних форм підтримки воюючих сторін, як-от постачання озброєння, надання військових контингентів або дозволу на транзит військ, інформаційна допомога характеризується прихованістю, багаторівневістю та опосередкованістю. Саме функціонування розвиненої цифрової інфраструктури на території нейтральної держави потенційно здатне створювати асиметричні переваги для однієї зі сторін конфлікту без формального порушення чинних міжнародно-правових заборон.

Надання доступу до серверних потужностей, дата-центрів, супутникових систем зв'язку або програмних продуктів зазвичай кваліфікується як звичайна господарська чи комерційна діяльність, що не охоплюється традиційними обмеженнями режиму нейтралітету. Однак у контексті інформаційної війни такі дії можуть набувати стратегічного значення, безпосередньо впливаючи на інформаційні, розвідувальні або управлінські спроможності воюючих сторін. Відсутність у міжнародному праві чіткої правової кваліфікації схожих форм сприяння об'єктивно формує так звану «сіру зону» нейтралітету, що ускладнює як його дотримання, так і контроль за ним.

Додатковим ускладненням є проблема відповідальності нейтральної держави за діяльність приватних суб'єктів, передусім транснаціональних ІТ-корпорацій, операторів цифрових платформ і соціальних мереж. У сучасних умовах саме ці недержавні актори відіграють провідну роль у формуванні інформаційного порядку денного, визначенні алгоритмів поширення контенту та доступу до глобальної аудиторії. Водночас держава не завжди володіє достатніми юридичними, інституційними або технічними інструментами для здійснення ефективного контролю над такими суб'єктами, що послаблює її здатність гарантувати дотримання нейтралітету.

У цьому контексті особливого значення набуває концепція належної обачності (*due diligence*), яка передбачає обов'язок держави вживати розумних і пропорційних заходів для недопущення використання своєї території, включно із кіберпростором, для завдання шкоди іншим державам. Проте застосування цього принципу в інформаційному середовищі стикається з рядом об'єктивних труднощів, серед яких провідне місце посідає проблема атрибуції інформаційних і кібератак, а також транснаціональний характер цифрових мереж [9, с. 553–555].

Відсутність чітко визначених стандартів належної обачності призводить до того, що нейтральні держави фактично уникають міжнародно-правової відповідальності за пасивну або бездіяльну позицію в умовах інформаційної війни. Така ситуація стимулює практику використання їхньої території як транзитної зони для здійснення інформаційних і кібератак, що поступово нівелює превентивну функцію нейтралітету як інструменту забезпечення міжнародної безпеки.

Не менш значущою є колізія між обов'язком дотримання нейтралітету та міжнародно-правовими гарантіями свободи вираження поглядів. У демократичних державах інформаційний простір традиційно розглядається як сфера мінімального державного втручання, однак в умовах інформаційної війни приватні висловлювання завдяки цифровим платформам можуть набувати масового характеру та істотно впливати на формування міжнародної громадської думки й ухвалення політичних рішень.

Міжнародне право не покладає на громадян нейтральної держави обов'язку ідеологічної безсторонності, однак держава несе відповідальність за загальний інформаційний режим на своїй території. Це формує складну правову дилему між потребою в захисті нейтралітету й забезпеченням прав людини, розв'язання якої можливе лише через застосування принципів пропорційності, попиту та індивідуалізації обмежень.

У цьому зв'язку особливу небезпеку становить використання аргументу нейтралітету як засобу легітимації надмірної державної цензури. Формальне прагнення протидіяти пропагандистському впливу може перерости в системне обмеження свободи слова й плюралізму думок, що підриває демократичні засади держави та дискредитує нейтралітет як правовий інститут, спрямований на збереження миру.

Окремого ґрунтовного аналізу потребує питання, чи можуть масштабні інформаційні операції кваліфікуватися як форма застосування сили або втручання у внутрішні справи держави. Хоча такі операції не супроводжуються фізичним насильством, їхні наслідки можуть бути співмірними з традиційними військовими діями, зокрема у випадках дестабілізації політичної системи, підриву суспільної довіри або паралічу критичної інфраструктури [8, с. 803–805].

За таких умов нейтральна держава, з території якої здійснюється інформаційний вплив, ризикує опинитися в ситуації непрямой участі в конфлікті, навіть за відсутності наміру порушити свій нейтральний статус. Це ще раз підкреслює обмеженість чинних міжнародно-правових механізмів захисту нейтралітету в цифровому середовищі.

Гібридний характер сучасних воєн додатково ускладнює правове оцінювання нейтралітету, оскільки поєднання військових, економічних, інформаційних і політичних засобів впливу розмиває традиційний поділ між станом війни та миру. Унаслідок цього нейтралітет втрачає чіткий нормативний зміст і дедалі більше залежить від політичної інтерпретації.

Нейтральні держави все частіше стають об'єктами вторинних інформаційних атак, спрямованих на підірив їхньої внутрішньої стабільності або використання їхнього міжнародного іміджу для легітимзації дій однієї зі сторін конфлікту. Це зумовлено високим рівнем довіри до таких держав у міжнародному співтоваристві та сприйняттям їх як «безпечних» інформаційних майданчиків.

Подвійне призначення більшості інформаційних і комунікаційних систем становить окрему проблему для режиму нейтралітету. Цивільні мережі дедалі частіше використовуються для військових і розвідувальних потреб, що унеможлиблює чітке розмежування між цивільними та військовими об'єктами. У таких умовах нейтральна держава ризикує втратити імунітет, гарантований нормами міжнародного гуманітарного права [9, с. 556–558].

Відсутність спеціалізованих міжнародних механізмів контролю за дотриманням інформаційного нейтралітету лише посилює зазначені проблеми. На відміну від режимів контролю над озброєннями в цифровій сфері не існує інституцій, здатних забезпечити належний рівень прозорості, моніторингу та відповідальності.

Це створює сприятливі умови для практики прихованої участі в конфліктах, коли держави формально декларують нейтралітет, але фактично сприяють інформаційній діяльності однієї зі сторін. Такий стан речей підриває довіру до міжнародного правопорядку та послаблює стабілізуючу функцію нейтралітету.

Інструменти м'якої сили дедалі активніше використовуються як складова інформаційної війни. Культурні, освітні й гуманітарні ініціативи можуть виконувати функцію каналів формування сприятливого інформаційного середовища, що ставить під сумнів їх політичну та правову нейтральність [10, с. 115–118].

Використання м'якої сили в умовах інформаційного протистояння істотно ускладнює правове оцінювання дій нейтральної держави, оскільки такі інструменти формально не підпадають під класичні заборони міжнародного права, але їхній сукупний ефект може мати стратегічне значення.

Практика окремих держав засвідчує тенденцію до вибіркового нейтралітету, коли інформаційні обмеження застосовуються нерівномірно щодо різних сторін конфлікту. Такий підхід суперечить принципу рівного ставлення, який є фундаментом основою класичного нейтралітету [10, с. 118–120].

Вибірковість у регулюванні інформаційного простору створює ризик політизації нейтралітету та його трансформації на інструмент зовнішньої політики, що істотно знижує його здатність виконувати стабілізуючу функцію.

У зв'язку з цим особливою актуальності набуває питання кодифікації принципів інформаційного нейтралітету з урахуванням специфіки цифрового простору та сучасних технологій. Така кодифікація може здійснюватися як за рахунок укладення міжнародних договорів, так і через розвиток *soft law*, що видається більш реалістичним з огляду на динамічний характер технологічного розвитку та складність досягнення міжнародного консенсусу.

Формування загальних принципів інформаційного нейтралітету могло б сприяти підвищенню передбачуваності поведінки держав і зниженню ризиків ескалації конфліктів, водночас вимагаючи глибокого переосмислення ролі держави в цифровому середовищі. Потрібно враховувати, що надмірна регламентація інформаційного простору може призвести до обмеження інновацій та свободи комунікації, а отже, нові норми мають базуватися на принципі пропорційності.

У підсумку можна констатувати, що сучасні інформаційні війни ставлять інститут нейтралітету перед потребою в концептуальному переосмисленні, оскільки його класичні елементи більше не забезпечують належного рівня правової визначеності. За відсутності адаптації до нових

реалій нейтралітет ризикує перетворитися на декларативний інститут, неспроможний ефективно регулювати поведінку держав у цифровому просторі. Це зі свого боку негативно впливає на стабільність міжнародного правопорядку та сприяє зростанню загального рівня конфліктності.

Отже, проблема дотримання нейтралітету в умовах інформаційної війни виходить за межі окремого правового інституту та безпосередньо стосується фундаментальних засад сучасного міжнародного права. Без комплексного оновлення доктринальних підходів і нормативної бази нейтралітет навряд чи зможе зберегти свою роль ефективного механізму запобігання конфліктам у XXI столітті.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що інформаційні війни стали структурним елементом сучасних міжнародних відносин і чинять системний вплив на еволюцію базових інститутів міжнародного права, передусім нейтралітету. Цифровізація воєнної діяльності, глобалізація комунікаційних мереж і зростання ролі нематеріальних засобів впливу призводять до розмивання меж між воєнними діями та інформаційними операціями, що істотно ускладнює забезпечення неупередженості нейтральних держав і підриває ефективність класичних механізмів правового відмежування від конфлікту.

Аналіз історичних і сучасних доктринальних підходів дає підстави стверджувати, що традиційні норми нейтралітету, сформовані для умов міждержавних збройних конфліктів, не враховують специфіки інформаційного та кіберпростору. Відсутність чітко визначених міжнародно-правових критеріїв «інформаційного» та «психологічного» нейтралітету, а також складність атрибуції кібератак і кваліфікації відповідних засобів як форм застосування сили створюють нормативні лакуни, які об'єктивно підвищують ризик непрямого або мимовільного залучення нейтральних держав до сучасних конфліктів.

У зв'язку із цим подальший розвиток інституту нейтралітету потребує його концептуального оновлення та адаптації до умов цифрової епохи. Йдеться про вироблення узгоджених міжнародно-правових підходів до регулювання інформаційних і кіберконфліктів, зокрема формалізацію принципів інформаційного нейтралітету, які б поєднували обов'язок нейтральних держав забезпечувати безпеку власного інформаційного простору із гарантіями прав людини та свободою вираження поглядів. Лише за умови такого комплексного підходу нейтралітет зможе зберегти свій стабілізуючий потенціал і залишатися ефективним інструментом запобігання ескалації конфліктів у сучасній міжнародній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kerschischnig G. Cyberthreats and International Law. The Hague, 2012.
2. Grotius H. The Rights of War and Peace / translated by Francis W. Kelsey. Liberty Fund editions, originally 1913, reissued 2005.
3. Guggenheim P. Les principes de droit international public. Recueil des cours de l'Académie de droit international, 1932.
4. Oppenheim L. International Law: A Treatise. Vol. I : Peace. London : Longmans, Green and Co., 1905.
5. Tandon M. P. Public International Law. Allahabad : Allahabad Law. Agency, 2008.
6. Denning D. E. Information warfare and security. Washington : GPG, 1999.
7. Libicki M. What is information warfare? Washington : GPG, 1995.
8. Shaw M. International Law. 9th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2021.
9. Schmitt M. (ed.). Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.
10. Dinniss H. Cyber Warfare and the Laws of War. Cambridge : Cambridge University Press, 2012.

REFERENCES

1. Kerschischnig, G. (2012). Cyberthreats and International Law. The Hague [in English] (2025, November, 28).
2. Grotius, H. (2005). The Rights of War and Peace (F. W. Kelsey, Trans.; Liberty Fund ed. ; originally published 1913) [in English] (2025, November, 28).

3. Guggenheim, P. (1932). *Les principes de droit international public*. Recueil des cours de l'Académie de droit international [in French] (2025, November, 28).
4. Oppenheim, L. (1905). *International Law: A Treatise*. Vol. I : Peace. London : Longmans, Green and Co [in English] (2025, November, 28).
5. Tandon, M. P. (2008). *Public International Law*. Allahabad : Allahabad Law Agency [in English] (2025, November, 28).
6. Denning, D. E. (1999). *Information warfare and security*. Washington : GPG. 260 p. [in English] (2025, November, 28).
7. Libicki, M. (1995). *What is information warfare?* Washington : GPG. 280 p. [in English] (2025, November, 28).
8. Shaw, M. (2021). *International Law* (9th ed.). Cambridge : Cambridge University Press [in English] (2025, November, 28).
9. Schmitt, M. (Ed.). (2017). *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. Cambridge : Cambridge University Press [in English] (2025, November, 28).
10. Dinniss, H. (2012). *Cyber Warfare and the Laws of War*. Cambridge : Cambridge University Press [in English] (2025, November, 28).

M. P. Klymchuk, P. V. Tsymbal, I. O. Ierusalymov. PROBLEMS OF MAINTAINING NEUTRALITY IN THE CONTEXT OF INFORMATION WARFARE

The article provides a comprehensive analysis of the impact of information and hybrid wars on the transformation of the institution of neutrality in contemporary international law. It is argued that information wars have become a structural element of international relations and exert a systemic influence on the evolution of classical legal institutions, particularly neutrality, which was historically developed within the framework of territorially based jus in bello. It is demonstrated that the digitalization of military operations, the globalization of communication networks, and the growing role of non-material means of influence blur the boundaries between armed actions, informational operations, and psychological influence, significantly complicating the legal distinction of neutral states from ongoing conflicts.

The study examines historical and contemporary doctrinal approaches to neutrality and demonstrates that traditional norms of international law do not fully account for the specifics of the information and cyber domains, including issues of cyberattack attribution, the classification of informational influence as a form of use of force, and the determination of the permissible conduct of neutral states. Significant normative gaps are identified, stemming from the lack of clearly formulated criteria for "informational" and "psychological" neutrality, as well as the absence of established standards of due diligence and state responsibility for the functioning of their own information space.

It is argued that, under conditions of information and hybrid warfare, neutrality gradually transforms from a traditional territorial-legal regime into a complex functional phenomenon increasingly aligned with the models of functional neutrality and the concept of jus in informatione. This transformation necessitates a reconsideration of the rights and obligations of neutral states, not only concerning territorial control but also regarding the regulation of digital infrastructure, information flows, and the activities of non-state actors in cyberspace. The study concludes that preserving the stabilizing and preventive potential of neutrality is possible only through its conceptual renewal and the development of new international legal principles of informational neutrality. These principles should integrate national and international security requirements with human rights guarantees, freedom of expression, and the realities of the digital environment, preventing neutrality from becoming a merely declarative or situational political construct. The findings may serve as a theoretical foundation for further codification of international law norms aimed at adapting the institution of neutrality to the conditions of informational confrontation and ensuring international stability in the digital age.

Keywords: *neutrality, international law, information warfare, cyber threats, psychological influence, cyberwarfare, international security, informational neutrality.*